

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

5-2019

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Аниқ ва табиий фанлар

МАТЕМАТИКА

Ю.П. Апаков, А.Х. Жураев Каррали характеристикали бешинчи тартибли бир тенгламанинг чекли соҳадаги ечими ҳақида	5
М.Мамажонов, С.М. Мамажонов Бешбурчакли соҳадаги тўртинчи тартибли параболик – гиперболик турдаги тенглама учун битта чегаравий масала ҳақида	11
Ж.О.Тахиров Амалий математиканинг баъзи замонавий муаммолари ҳақида	19

ФИЗИКА, ТЕХНИКА

Максудов Р.Х., Джураев А., Шухратов Ш., Холдоров Ш Пахта тозалагичнинг ишчи органлари динамикасини ўрганиш	27
О.Қ. Деҳқонова Умумий ўрта таълим мактабларида физика ва математика фанлари узвийлигининг таҳлили	33

КИМЁ

О.Эргашев, М.Коххаров, Э.Абдурахмонов СаА (М-22) цеолитида карбонат ангидрид гази адсорбциясининг энергетикаси	36
--	----

БИОЛОГИЯ, ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ

М.Ҳолиқов, Ё.Аҳмедова Фарғона водийсидаги қушларнинг географик тарқалиши ва муҳофазаси	41
Х.М. Шодмонов, Н.З. Сотволдиев, И.А.Ақбаров Уй шароитида анордан шарбат ва компот тайёрлаш технологияси	43

ГЕОГРАФИЯ, ТУПРОҚШУНОСЛИК

Ғ.Юлдашев, Г.Сотиболдиева Суғориладиган қолмақалланган оч тусли бўз тупроқлар агрокимёвий хоссаларининг ўзгариши	46
М.Т.Исағалиев, З.Ж.Исомиддинов Суғориладиган сур тусли қўнғир тупроқлар биогеокимёси	51
В.Ю.Исақов, А.Н.Хошимов Сўх конус ёйилмаси тупроқларининг экологик мелиоратив ўзгаришлари	57

Ижтимоий-гуманитар фанлар

ИҚТИСОДИЁТ

О.Умаров Худудларда иқтисодий мустақамлик заҳирасини яратишнинг самарадорлиги	61
---	----

ТАРИХ

З.Й.Эсонов Фарғона водийси ҳунармандларининг пирлар билан боғлиқ эътиқодий қарашлари	63
А.Абдухалимов Мустақиллик йилларида водий вилоятларида оналик ва болаликни муҳофаза қилиш муаммолари	67
М.М.Темирова Фарғона вилоят радиоси тарихига доир айрим мулоҳазалар	70
Ш.Махмудов Қўқон хонлигида хорижий давлатларнинг элчиларини қабул қилиш: анъаналар ва ўзига хослик	74
А.Юлдашев Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда раҳбар ва бошқарув кадрлар тайёрлаш тизимининг тадқиқотларида ақс этиши	77

ФАЛСАФА, СИЁСАТ

М.М.Юлдашев, Ш.А.Рахимов Европа мамлакатларида ёшлар сиёсати: амалиёт ва тажриба	80
З.Р.Қадирова, А.А.Қамбаров Ижтимоий фикрлар тарихида тафаккур услуби масаласи	84
Р.Рўзиева, Н.Эшонқулова, Н.Бобоназарова Илмий билиш бахт-саодатга интилиб, ахлоқий маданияти юксалишида муҳим омил	87

МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ВОДИЙ ВИЛОЯТЛАРИДА ОНАЛИК ВА БОЛАЛИКНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ

ПРОБЛЕМЫ ОХРАНЫ МАТЕРИНСТВА И ДЕТСТВА В ОБЛАСТЯХ ДОЛИНЫ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

PROBLEMS OF PROTECTING MOTHERS AND CHILDREN IN THE REGIONS OF VALLEY IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

А.Абдухалимов

Аннотация

Мақолада Фарғона водийси вилоятларида мустақиллик йилларида оналар ва болалар ўлимнинг олдини олиш, уларни тиббий кўриқдан ўтказиш ҳамда оналик ва болаликни муҳофаза қилиш масалалари таҳлил қилинган.

Аннотация

В статье анализируются вопросы профилактики материнской и детской смертности, медицинского обследования и охраны материнства и детства в регионах Ферганской долины в годы независимости.

Annotation

The article analyzes the issues of reducing maternal and child mortality during the years of independence in the Ferghana Valley regions, medical examination and maternal and child health.

Таянч сўз ва иборалар: оналар ва болалар, ҳомиладор аёллар, тиббий кўриқ, дори-дармон, соғломлаштириш.

Ключевые слова и выражения: матери и дети, беременные женщины, медицинское обследование, лекарственные средства, оздоровление.

Keywords and expression: mothers and children, pregnant women, medical examination, medication, health improvement.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан илгари сурилган 2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида:

аҳолига тиббий ва ижтимоий-тиббий хизмат кўрсатиш қулайлиги ҳамда сифатини оширишга, аҳоли ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантиришга, тиббиёт муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлашга йўналтирилган ҳолда соғлиқни сақлаш соҳасини, энг аввало, унинг дастлабки бўғинини, тез ва шошилиш тиббий ёрдам тизимини янада ислоҳ қилиш;

оила саломатлигини мустаҳкамлаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, оналар ва болаларнинг сифатли тиббий хизматдан фойдаланишни кенгайтириш, уларга ихтисослаштирилган ва юқори технологияларга асосланган тиббий ёрдам кўрсатиш, чақалоқлар ва болалар ўлимини камайтириш бўйича комплекс чора-тадбирларни янада кенгроқ амалга ошириш каби муҳим вазифалар белгилаб берилган [1,24].

Маълумки аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш сифати ва самарадорлигининг қай даражада эканлигини белгилашда оналар ва болалар

саломатлигини сақлаш, уларга тез ва сифатли ёрдам кўрсатиш борасидаги амалга оширилаётган ишлар муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан қараганда, мустақиллик йилларида мамлакатимизда олиб борилаётган ислоҳотлар йўлидаги эришган натижалар ёмон эмас.

Ўтган давр мобайнида ушбу йўналишда Фарғона водийси вилоятларида ҳам сезиларли ишлар амалга оширилди. Жумладан, биргина Фарғона вилоятида 1989 йилда туғилган ҳар минг гўдақдан 35,3 нафари нобуд бўлган бўлса, 1993 йили бу кўрсаткич 25,6 нафарга тўғри келди. 1994 йилда 387199 нафар фарзанд кўриш ёшидаги аёл тиббий кўриқдан ўтказилиб, улардан 188401 нафарига турли хасталиклар аниқланган. Шундан 138748 нафари тўлиқ соғломлаштирилган. Мазкур даврда вилоятда 113272 нафар хасталикка мойил бола диспансер назоратига олинган бўлиб, уларнинг 85425 нафари даволаш муассасаларида, 64520 нафари болалар ёзги оромгоҳлари ва санаторийларда соғломлаштирилган.

Олиб борилган тўла соғломлаштириш тадбирлари натижасида вилоятда болалар ўлими кўрсаткичларининг 1994 йилда 1992 йилги 41,7 фоиздан 28,7 фоизга, оналар ўлими эса 1992

А.Абдухалимов – Андижон давлат тиббиёт институти Ёшлар билан ишлаш, маънавият ва маърифат бўлими бошлиғи.

йилги 38,1 фоиздан 18 фоизга камайишига эришилган [3,28].

Оналик ва болаликни муҳофаза қилиш давлат муҳофазасига олинган бўлиб, унинг учун бюджет маблағлари ажратилган. Жумладан, 1993 йилнинг 9 ойи давомида Андижон вилояти соғлиқни сақлаш бошқармаси томонидан 2 ёшгача бўлган нимжон болалар озиқ-овқати учун 6 миллиард 655,8 миллион сўм, 22312 нафар камқон ҳомиладор аёлларга 199 миллион 337 минг сўм, дори-дармон учун 1 миллион 925 минг сўм, 20457 нафар кам таъминланган оилалардаги ҳомиладор аёлларнинг озиқ-овқатига 199 миллион 533 минг сўм маблағ сарфланган. Бу чора-тадбирларнинг натижасида 1 ёшгача бўлган болаларнинг нобуд бўлиши 1992 йил 9 ойидаги 34,1 нафардан, 1993 йил 9 ойида 22,8 нафарга камайган [4,30]

Вилоятга келтирилган тиббий анжомларнинг 60 фоиздан зиёдроғи қишлоқлардаги бирламчи тиббий муассасаларни

жиҳозлаш учун ажратилган. 28 та қишлоқ участка шифохонаси ва 98 та қишлоқ ҳақимлик амбулаторияларида 1217 та кундузги ўрин-жойлар ташкил этилган. Бу ўрин-жойларда 34 мингдан ортиқ қишлоқ аҳолиси ўз саломатлигини тиклади. Қишлоқ жойларда истиқомат қилувчи 385 минг нафардан зиёд туғиш ёшидаги аёл соғлиғини сақлаш мақсадида ҳар йили тиббий кўриқдан ўтказилиб, топилган хасталиклари мунтазам равишда соғломлаштириб борилган. Юқорида санаб ўтилган ишларнинг амалга оширилиши натижасида 1 ёшгача бўлган чақалоқларнинг ўлимнинг 1992 йилдаги 45,6 фоиздан 25,3 фоизга, оналар ўлими эса 20 мартага камайишига эришилган [3,6].

Истиқлол йилларида Наманган вилоятида ҳам мазкур йўналишдаги ишлар жадаллик билан олиб борилди. Биз уни қуйидаги жадваллар ва бирламчи архив материаллари орқали таҳлил қилишимиз мумкин бўлади. Вилоятдаги асосий демографик кўрсаткичлар [5,36].

1-жадвал

Туғилиш кўрсаткичи (ҳар 1000 аҳолига нисбатан)			
1996 йил	1997 йил	1998 йил	Республикада
30,1	25,9	23,4	25,8
Ўлим кўрсаткичи (ҳар 1000 аҳолига нисбатан)			
1996 йил	1997 йил	1998 йил	Республикада
5,9	5,2	5,3	5,8
Бир ёшгача бўлган болалар ўлими (ҳар 1000 тирик туғилган болаларга нисбатан)			
1996 йил	1997 йил	1998 йил	Республикада
24,7	22,4	22,6	22,7
Оналар ўлими (ҳар 100 тирик туғилган болаларга нисбатан)			
1996 йил	1997 йил	1998 йил	Республикада
14,6	37,3	27,2	28,1
Табиий ўсиш			
1996 йил	1997 йил	1998 йил	Республикада
24,8	20,8	18,1	20,0

Вилоятда 1999 йилнинг учинчи чорагида 441709 нафар туғиш ёшидаги аёлдан 433959 нафари ёки 98,2 фоизи тиббий кўриқдан ўтказилди. Кўриқдан ўтказилган аёлларнинг 75,7 фоизида экстрагенитал касалликлар аниқланди. Аниқланган беморларнинг 81,6 фоизида ҳомиладорликка нисбий монелиги борлиги, 11,3 фоизида эса мутлақ монелиги бор, деб топилди. Нисбий монелиги бор аёлларнинг 96,8 фоизи акушер-гинеколог кўрувига юборилиб, керакли тавсиялар берилди. Бемор аёлларнинг 243658

(Ҳар 1000 нафар тирик туғилган болага нисбатан)

нафари стационар ва поликлиникаларда даволанди.

Лекин олиб борилган профилактик ишларга қарамасдан, вилоятда 1998 йилнинг 9 ойида 744 нафар (21,6 фоиз) бола вафот этган бўлса, 1999 йил 9 ойида 664 нафар (20,3 фоиз) бола нобуд бўлган. Ўтган йилга нисбатан ўлим кўрсаткичи 0,8 промиллега камайган бўлишига қарамай, Наманган шаҳри, Косонсой, Турақўрғон ва Норин туманларида кўрсаткич вилоят кўрсаткичидан юқори бўлган [6,66].

2-жадвал.

Шаҳар ва туманлар	1 ёшгача ўлганлар	
	1998 йил 9 ойда	1999-йил 9 ойда
Наманган шаҳар	162-22,7	182-27,3
Косонсой тумани	51 -19,3	54-21,6
Норин тумани	46 - 22,1	36 - 20,9
Турақўрғон тумани	78 – 29,9	53 – 20,4

ТАРИХ

Вилоят бўйича	744-21,6	664- 20,3
Ўзбекистон Республикаси	9192-21,4	7967 -19,4

Жадвалдан кўришиб турибдики, 1 ёшгача ўлган чақалоқлар 1998 йилга қараганда 1999 йилда камайган, аммо юқорида кўрсатилган туманлар ва Наманган шаҳрининг кўрсаткичи вилоят кўрсаткичидан юқори бўлган. Айниқса, Наманган шаҳрида 1 ёшгача болаларга тиббий хизмат кўрсатиш талаб даражасида бўлмаган. 0-6 кунгача ўлимнинг кўпайишига асосий сабаб Тўрақўрғон, Наманган, Мингбулоқ туманлари ва Наманган шаҳрида чақалоқларга тиббий хизмат кўрсатиш етарли даражада эмаслигида бўлган.

Вилоятда чақалоқлар ўртасида ўлим ҳолларининг кўпайиши асосан Янгиқўрғон тумани ҳисобига содир бўлган. Чунки туман марказий касалхонаси туғуруқхона бўлимида врач (неонатолог)га эҳтиёж бўлса-да, мутахассисларнинг етишмовчилиги сабабли фаолият кўрсатмаган [6,64].

1-2 ёшгача болалар ўлими 1998 йилга қараганда 1999 йилда камайган бўлса-да, фақат Тўрақўрғон туманидан ташқари барча туманларда бу кўрсаткич аввалги йилга нисбатан бирмунча кўпайган. 0-5 ёшгача болалар ўлими ҳам камайганлигига қарамай, Наманган шаҳри, Наманган ва Косонсой туманларида бу кўрсаткич вилоят кўрсаткичидан юқориликча қолган. Уйдаги ўлим ҳолати эса 0,1 фоизга (12,6 - 12,7) кўпайган. Уйда ўлганлар кўрсаткичи 1 ёшгача болалар ўртасида Мингбулоқ, Уйчи, Поп ва Косонсой туманларида кўпайган [6.69].

Ўрганилаётган даврда болалар ўлими билан бир қаторда оналарнинг вафот этиш ҳоллари ҳам кузатилган. Жумладан, Андижон вилоятида туғилиш кўрсаткичи (ҳар 1000 аҳолига) 21,5 промиллени ташкил қилиб, 1999 йилга нисбатан 2,4 пунктга камайган. Оналар ўлими (ҳар 100 минг тирик туғилганларга нисбатан) 3 пунктга ошиб, интенсив кўрсаткич 21,2 ни (10

ўлим) ташкил қилди. Жами ўлган оналарнинг 80 фоизи (8 та) қишлоқ жойларга ва 20 фоизи (2 та) шаҳарга тўғри келган [7.24].

Наманган вилоятида 2001 йилнинг 6 ойида 5 нафар она ўлими рўй берган бўлса, 2000 йилнинг шу даврида 4 нафар она нобуд бўлган. Ўлган оналарнинг 60 фоизи шаҳар жойларида, 40 фоизи эса қишлоқларда истиқомат қилган. Уларнинг 60 фоизи биринчи туғувчи, 40 фоизи қайта туғувчи аёллар бўлган. Ижтимоий аҳвол ҳақида маълумотлар ўрганилганда, аёлларнинг 90 фоизи уй бекаси, 10 фоизи ишчиларни ташкил этган. Бу кўрсаткич уй бекалари орасида олиб бориладиган соғломлаштириш ишларини янада кучайтириш зарурлигини кўрсатган [8,52].

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, мазкур даврда оналар ва болалар соғлиғига алоҳида эътибор берилганлигига қарамай, айрим камчиликларга ҳам йўл қўйилган. Бу эса ўз ўрнида ижтимоий ҳимоя масаласидаги баъзи муаммоларни келтириб чиқарган. Бугунги кунга келиб эса ушбу йўналишда амалга оширилаётган ишлар давлат сиёсатининг янги босқичига кўтарилди.

Бу борада муҳтарам Президентимиз 2018 йил 28 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида “Халқимиз генофондини сақлаш учун ҳомиладор аёллар ва болаларнинг овқатланиш рациони бўйича амалдаги меъёрларни халқаро стандартлар асосида қайта кўриб чиқиш лозим”, деб таъкидлаб ўтган эди [2].

Албатта, буларнинг барчаси жисмонан соғлом ва ақлан баркамол авлодни тарбиялаб, уларнинг жамият ҳаёти ва юртимиз тараққиётига муносиб ҳисса қўшишларига хизмат қилади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. -2017 й., 6-сон, 70-модда.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // Халқ сўзи. 2018 йил, 29 декабрь. -№ 271-272.
3. Фарғона вилоят давлат архиви (бундан кейин-ФВДА), 1220-жамғарма, 2-рўйхат, 6-йиғма жилд.
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси архиви Андижон вилоят бўлими (бундан кейин -ЎзРПДА АВБ), 4141-жамғарма, 1-рўйхат, 177-йиғма жилд.
5. Наманган вилоят давлат архиви (бундан кейин-НВДА), 908-жамғарма, 1-рўйхат, 277-йиғма жилд.
6. НВДА, 908-жамғарма, 1-рўйхат, 280-йиғма жилд.
7. ЎзР ПАА АВБ, 4141-жамғарма, 15-рўйхат, 178-йиғма жилд.
8. НВДА, 908-жамғарма, 1-рўйхат, 453-йиғма жилд.

(Тақризчи: М.Исомиддинов – тарих фанлари доктори, профессор.